

А. 3.
Цртице из живота

Психоанализа и Ционизам

Веле да су Теодор Херцл, најпознатији међу зачетницима идеје обнове јеврејске државности и Сигмунд Фројд отац психоанализе, једно вријеме живјели у Бечу у истој улици. Само је рука Провиђења спријечила Херцла да свој сан о обнови Израела испричала Фројду који би исти, засигурно, протумачио као симболички исказ Херцлове подсвјесне жеље да спава са власником мајком, што је могло довести до тога да, по ко зна који пут, сценарио активног судионика властите и опште историје буде замијењен сценаријем пасивног аутоконцептисаног бољесника који зна да његов живот непобитно овиси о сценама којима је присуствовао у раној младости.

Наравоученије: Можда би ипак било боље да се почнемо давити питањем какви би требало да будемо, уместо да довијека разглабамо о томе зашто морамо бити онакви какви већјесмо.

Поштени наш лопов

*Фин ке ал рику ли вјени ла јана,
ал ѫрови ли сали ла алма.
Док богатом дође вольа (да по-
могне) – сиромаху изађе душа.*

Сефардска пословица

Ова необична згода, провјерена и провјерљива таман ко-
лико и остale „сарајевске приче”, десила се поткрај прошлог
вијека, с краја турског, а с почетка аустријског вакта. Стари и
угледни сарајевски трговац газда Салом оженио је сина. *Лас
ђодас*, свадбене свечаности, су трајале седам дана, током којих
је пространа кућа Саломових била отворена за огромну поро-
дицу и још бројније пријатеље.

Другог или трећег дана по свадби, док су младожењина
мајка, тетке, ујне и стрине сједиле заједно са младом, њеном
мајком, теткама, ујнама и стринама у кућу се, користећи оп-
шту гужву, увукao и један сиромашни Јевреј који је одлучио да
на своју руку, вальда да не би ометао породицу заузету ра-
дошћу, узме кредит од Саломових. Кредит је требало да се са-
стоји у томе да сиромашак узме „у залог” какву вриједнију
ствар из дома Саломових, заложи је и с тим парама започне
бизнес па, кад му „фини крене” (а нема разлога да му не кре-
не), а он лијепо откупи залог и врати га Салому.

С оваквим чистим и све самим богоугодним мислима
ушуња се крадомице у Саломову суду за пријеме, тик до ди-
ванхане у којој сјећаху жене са младом, и поче скидати сребре-
не украсе којима бијаху искићени зидови собе. Но, спретан и
окретан каквим га даде Бог, већ при покушају скидања првог
„залога” успјешно обори тешку месингану демирлију која се,

достојанствено или мало претјерано бучно, сручи на ибрике и сахане који под њом стајаху. Чувши, прво ломљаву а потом ко-
бну тишину којој ова уступи мјесто, жене, из одсуства вриске,
клетви, запомагања или исприка схватише да буку није изазва-
ла нека од служавки те се одмах, рационално и предузимљиво,
дадоше у дреку. Неке су викале на шпанском *ладрон*, лопов;
друге су сматрале за упутније да то преведу на интернационал-
ни српски, надајући се помоћи са те стране; док су треће знале
да „помоћи и спасења није ни у кога до у Бога Цара Израела” па
се божанској заштити и препоручише изговарањем стиха
Шема Јисраел: Чуј, Израеле, Господ наш Бог, Господ је један.

Препаднут, прво ситуацијом у којој се не хтијући нашао, а
потом дирнут женским страхом који је ненамјерно изазвао а
предобро разумио, наш несуђени лопов ускочи у диванхану
смирујући усплахирене жене свеобјашњавајућим ријечима:

— *Мужерис! Но станетеж: ел ладрон Ђудијо ез, Не бојте се, жене; и лойов је Јевреј.*

Након што се све смирило и након што је *сироћи наши ло-
йов*, како су га жене одмах (са нескривеном симпатијом) назва-
ле, добио прилику да, преко кафе и баклаве, исприча женама
своју муку која га је нагнала да се послужи начином који је-
дном Јеврејину не приличи али *ећо, с неба не дадоше да зарад
једноти сумњивој прегузећа на овом свијету доведе у ђиштање онај
дрући, бољи – жене се, полурасплакане, растрчаше по кући да
прикупе нешто хљеба и крћа за несретникову жену и дјецу.*

Кад су увече испричали газди Салому цијелу причу о лопо-
ву мека срца, старац није могао да се наслуша доволно, тра-
жећи стално да му причају поново или да понове неки дио. А
сваки пут кад би дошли до дијела у коме мазалдашу, како се на
ладину зове баксуз, покушава да умири усплахирене жене
објашњавајући им како је и он Јевреј, старац би се почeo грохо-
том смијати запиткујући стално, те како је изгледао ладрон кад
је упао међу жене, те како су жене реаговале, те шта је тачно ре-
као и слично.

Сутрадан, одмах послије јутарње молитве, газда Салом по-
сла по *ћатиоћи ги мусићи ајдук*, нашег сиротог хајдука, не би
ли својим очима видио чудо невиђено: јеврејског провалника.

Но, кад уведоше пред њега сувоњава препаднута човјека од својих четрдесет година у похабаном босанском одијелу, газда Салома прође волја за шегачењем па пријатељски, готово очински, укори несретника због сумње у спремност боље стојећих општинара да му притекну у помоћ давањем бескаматног кредита, као што налаже Тора, након чега му, на сиромашково запрепаштење, даде суму која је достајала за покретање малог обрта уз напомену да не мора све вратити одједном, него *на ратије, мало то мало, како буде имао*.

Сефардске су се приче у Сарајеву обично завршавале ријечима: *И кому ћогу есћи фуе вердаг, анси моз веніа ла ћеула; и си фуе минијира, ки муз веніа ил мацијах* (ако је све уистину било овако, онда нек нам дође слобода; а ако ли је у питању лаж, нека нам дође месија), па није ред ни да се ова заврши другачије.

Реци ми којим језиком говориш, рећи ћу ти како мислиш

Јудаизам је саткан од заповједи које је човјек дужан држати, а које се дијеле на библијске и рабинске (с тим што са-ма Библија заповиједа обдржавање рабинских заповједи). У случају кад постоје различита мишљења о питању како практично спровести одређену библијску заповијед, а ниједно од њих се не може доказати као дефинитивно тачно – тада се, по налогу Талмуда, треба равнati по отежавајућем мишљењу (по мишљењу које захтијева уздржавање од нечег што бисмо иначе радили, рађење нечег што иначе не бисмо сматрали обавезом или рађење више од оног што сматрамо обавезним).

Овај талмудски диктум заснива се на логици да ако је у праву заговорник лакше обдрживе варијанте – а ми би се ипак равнали по отежавајућем мишљењу – тад не бисмо били на великому губитку, јер смо само направили више од онога што се од нас очекује.

Истовремено, Талмуд налаже да се у случају сличне дилеме на тему рабинске заповједи, има равнati по олакшавајућем мишљењу.

Први се принцип на хебрејском назива *сафек миге Орајја лехумра* (у случају дилеме која се тиче прописа Торе иде се по отежавајућем мишљењу), а други *сафек мидераданан лекула* (у случају дилеме која се тиче рабинских прописа иде се по олакшавајућем мишљењу).

Приповједа се међу Јеврејима Сарајева како је једном приликом неки хајам држао час на којем је објашњавао како се имају спроводити одређене заповједи. Да би слушаоцима олакшао да памте детаље прописа, као и да би их охрабрио у обдржавању истих, непрестано је наводио библијске стихове

као илустрацију, потпору и доказ за своје ријечи. У једном тренутку један од присутних, не баш претјерано побожних младића, покуша минирати предавање олаком опаском:

– *Све ово што хахам ћрича лијепо је и шачно, ћог условом да Бој сиварно ћосијоји. Шта, међуим, ако Боја ујшиће нема? Шта ако Тора није ниишта друго него збирка социјалних норми нашеј народа, норми које су у своје вријеме биле друштвено корисне и најредне, али су их ондашињи ћросвјетиљи заодјенули у теолошко рухо не би ли ћошакли широке народне масе на њихово обдржавање? Зар у том случају не би било заумно инсистираји на обдржавању истих тих ћройиса данас, кад они ћредишављају искорак уназад?*

Иза смјелих младићевих ријечи просторијом завлада тајац. Старији су отпухивали забринуто вртећи главама, док су млађи углавном чекали одговор. Једни с надом, други с унаприједним подсмијехом, а трећи с страхом.

Хахам подиже поглед са свеска Талмуда који је стајао отворен пред њим, баци поглед на присутне па затим, заглававши се питаонцу у очи, одговори:

– *Сафек миде Орајија лехумра; у случају дилеме која се тиче ћройиса Торе иде се ћо оштежавајућем мишиљењу.*

Шуа звани писмо

То што је радио није било нимало лијепо. Ипак, да није било тога данас би мало ко уопште знао за њега а овако, ево, у Сарајеву још увијек живи прича о Шуи ла летри. Надимак *ла Летра*, Писмо, зарадио је због чудног обичаја да мушкарцима с којима се сретао потура у цепове љубавна писма писана китњастим женским рукописом (мајсторија коју је свјештио бескрајним покушајима). Писма би касније проналазиле њихове жене и... (наставак је лако претпоставити). Као олакшавајућа околност могла би му се узети чињеница да из својих сплетки није извлачио никакву материјалну корист. Једноставно, сплеткарио је из задовољства, из неке и њему самом нејасне или зато ништа мање снажне, унутрашње потребе. Писма је подметао чак и својим најближим, тако да се мора искључити претпоставка да је мотив била освета или мржња. Богаташ или сиромах, љепотан или ругоба, Шуи је било сасвим свеједно. Цеп је цеп и сваки је представљао једнак изазов. Осјећај угоде који га је обузимао приликом подметања писма није знао да објасни ни себи самоме, а камоли другима. Пушио није, пио није, коцкао није; писма су била његова једина страст. Страст којој се предао потпуно и неповратно.

Првог подметнутог писма није се сјећао. Ни другог. Уосталом, сваког је дана уредно заборављао писма подметнута претходног дана, пишући стално нова и нова, од којих је свако представљало мало умјетничко дјело.

Испочетка је та писма сматрао успјелим шалама, а био је један од ријетких људи који су знали да се смију сами. Могло би се, чак, претпоставити да је с почетка у свему томе било некаквог смисла. Постојала је прича по којој је прва писма Шуа подметао својим претпостављеним, у накани да им се освети за

хирове које је као подређени био принуђен трпјети. Чаршија је послије, као и увијек најбоље обавијештена, причала је да су прва писма осим циља, обично имала и неки непосредан по-вод. Према овој „провереној информацији”, Шуа је спрва писма подметао само онима који су му се жестоко замјерили. Прва писма су, dakле, била чудно оружје у чудној борби, а не сасвим неразумна страст. Но, као што се након извјесног времена код преданог и пожртвованог алкохоличара развије осјећај толеранције за све врсте алкохолних пића и свијест о љепоти плурализма (која обично завршава немогућношћу прављења разлике између брље и шампањца), тако је и Шуа престао разликовати средство и циљ, освету и општи рат. Једном ријечју, престао је правити разлику између цепова. С временом је чак почeo и да скраћује текстове, не би ли стигао да напише што више писама, не полажући више превише на квалитет, а оптерећен само потребом да што је више могуће пута доживи врхунац који му је подметање писама доносио. Када би жене откриле у цеповима својих неопрезних мужева (који права љубавна писма несумњиво крију много болje) „небориве” доказе невјере, почеле би им загорчавати живот. Узалуд су се мужеви правдали. С оваквим корпулом деликти у рукама требало је бити блесав па повјеровати у проглашавану мужевљеву вјерност. Нехињено запрепаштење мужева, израз лица који је одавао снедивање, недоумицу и бол како због не-повјерења – тако и због несхватања ситуације у којој су се нашли, смирили би понеку од жена, али већини је, из најразличитијих разлога, одговарало да тврде да се ипак ради о невјери.

Било како било, многи (најчешће управо они који осим ове измишљене, стварнијих афера нису имали) су цијелу аферу заборављали чим би је заборавиле њихове жене. Други (често баш они који су живот провели упадајући из везе у везу спретно пехливанећи на танком ужету и које је љутило да буду „откривени” управо у непостојећем флерту) су пуно опрезније посматрали људе с којима су долазили у додир, тражећи виновника да му се освете. Трећи, у жељи да се освете што прије, немајући живаца да дуже траже виновника, и сами су написали пар писама и подметнули их најсумњивијима. Пар блесави-

јих Шуиних жртава данима је тражило особу која им је послала писмо вјерујући, заједно са својим женама које су коначно пронашле другу у невољи, да би се у њих неко стварно могao залјубити.

Но, како је с пораслим бројем случајева цијела прича постала дијелом колективне свијести, то су мушкарци постајали све опрезнији и опрезнији. На концу цијела ствар се открила када је један Шуин добар пријатељ осјетио Шуину руку у своме цепу. Када је одмах затим у истом пронашао и љубавно писмо, постало је јасно да је тајanstveni подметач био управо Шуа. Није прошло много и ствар се рашичала по цијелој чаршији, те увријеђени мужеви саставише тужбу против Шуе и упутише је на хахам-башија.

Није потребно говорити да су се искреном гњеву неправедно оптужених мужева придружили и понеки чије су жене откриле стварна а не подметнута љубавна писма и који су настојали искористити општу гужву да би обманули своје жене. Ови су некако били и најгласнији. Хахам-баши је заказао суђење и у тачно одређено вријеме пред њим су се појавиле странке, мужеви који су у један глас оптуживали Шуу и Шуа који се бранио пуким слијегањем рамена. Ма колико је хахам покушавао да се уживи у догађај који се одвијао пред њим, то му никако није полазило за руком. Цијела ствар је била толико савремено површна, толико неоздиљна и бјелосвјетска да му се чинило да је свако даље дављење истом не само губљење времена него и обесвећење закона који је представљао. Покушао је да замисли како би се часне старине пред којима је учио право и законе нашли у чуду пред овим савременим општинарима и њиховим „проблемима“. Сјећао се свих компликованих прописа о наслеђивању, растави, имовинским споровима. Свега што је учио о томе како се води процес, како се суочавају свједоци, како се тражи правда. – *И све то за шта – мислио је.* – *Да би ме они данас извршавали ћодсмијеху судећи се ћреда мном за своје недогуђавности.* Видно изнервиран фриволношћу савремених општинара, хахам прекиде расправу досуђујући Шуи казну од хиљаду гроша које ће уплатити у касу *Ахнасаиј Кала* (удружења за помоћ сиромашним невјестама), чиме ће се искупити за свој гријех према породици и кућном миру. Што

се мужева тиче, рекао је хахам, нека им задовољштина буде у томе што ће јавно бити проглашени жртвама интриге, и нека се тјеше помишљу да су недаће кроз које су прошли у домовима, ево омогућили неколицини дјевојака да се удају по реду и закону. Хахам је суђење напустио прилично задовољан. Ем је грјешника научио памети, ем је напунио касу удружења за помоћ сиромашним невјестама, ем није дозволио савременим испразњаковићима да се подругују Тори својим глупим и површним споровима.

Увече, када је његова властита жена открила љубавно писмо у његовом цепу учини му се да можда и није најбоље одговорио на питање како се односити према новим проблемима који немају ништа од старинске љепоте, дубине и озбиљности.

Женска вјера

Тора забрањује кување животињског меса и млијека, као и само уживање месне хране и млијечних прерађевина у исто вријеме. У вријеме док је још увијек постојао Санедрин, врховни јеврејски суд, мудраци су донијели уредбу по којој се речена забрана мијешања месне и млијечне хране проширује и на месо перади. Велики број закона о кашеруту односи се управо на питања раздвајања месне и млијечне хране, месног и млијечног посуђа и прибора за јело, временског размака неопходног да би се након једне врсте хране могла уживавати друга и слично.

Унаточ чињеници да су се ови закони све до II свјетског рата међу сарајевским Јеврејима спроводили ригорозно, прича се да се једном приликом некој noni десило да је усред спровљања бурикитјас кун кезу, паштета са сиром, за лимуд (како Јевреји зову паастос) свог покојног мужа на који су били позвани сви градски хахами, баш кад је требало да стави последњу тепсију у пећ, остала без уља. Како је ноћ већ увек била поодмакла, старица се бојала да изађе из куће и позајми уље од неког од комшија. С друге стране, већ је била потпуно исцрпљена задатком који јој је с годинама одузимао све више и више времена, те јој се посао није остављао за сутра. Уосталом, откуд је могла знати каквог ће здравља бити сутра? Толико се надала да ће све завршити вечерас. До сутра би се, глухо и далеко било, бурикитјас могле и покварити.

У наступу малодушности и претјераног самосажаљења и само-разумијевања старица, унаточ забрани мијешања месног и млијечног, заграби кашику гушчје масти и брзо је, не би ли предухитрила промишљање и одустајање, размаза по тепсији. Није стигла ни ставити тепсију у пећ, а већ је поче пећи савјест.

Била је престара да би се овако глупо играла с удјелом у свијету који долази. Цијелу ноћ није ока склопила, да би се пред зору сјетила како је неком приликом чула мушкарце како расправљају о прописима кашерута, и да јој је остало у памћењу да су одређене смјесе забрањене само ако се у главној храни осјети укус додате хране, док су друге забрањене само ако запремина додате храна која се са главном не би смјела мијешати не пре-лази једну шездесетину запремине главне хране.

Цаба, ма колико се трудила, старица се није могла сјетити који се пропис односио на коју смјесу. – *Ако се на ово односи йройис о шездесетини* – гласно је размишљала – *масићи, вала, није било ни колико једну шездесетину у односу на бурекас.*

Али, опет, шта у случају да се у оваквом случају дозвољеност смјесе провјерава присуством укуса додате хране? Ту старица, брже-боље, загризе једну бурикитју. – *Вала немају укус јуничје масићи* – пресуди. Значи, како год окренеш, буриkitјас су кашер.

Једино што старица није била сигурна да ли се сви ови прописи примјењују само у случају да је до мијешања дошло ненамјерно. Нешто јој се није чинило разумним да би се ови прописи могли примјењивати и у случају намјерног преступа. С друге стране, није она намјерно немала више уље у кући, тако да није била сигурна ни да ли се ово може назвати намјерним преступом. Бог јој је свједок да би она највише вољела да је имала у кући још уља, и да је све направила по реду и закону, као што је чинила годинама. Шта годинама? Увијек, као што је чинила увијек. На концу, толики хахами долазе сутра, ваљало је чувати образ. Ко је видио да на лимуду фали послужења? Уосталом, ето, нит' је ствар направила намјерно, нит' је масти било колико једна шездесетина буриkитјас, нит' су буриkitјас имале укус гушчје масти, dakле, морале су бити кашер – и готово.

И поред јутрошње одлуке да су буриkitјас сигурно кашер – увече, кад су хахами, након учења и пригодних говора којима се побуђује успомена на покојника, а његово потомство подстиче да настави његовим путем доброг и побожног Јеврејина, сјели за сто да се заложе – старицу, ипак, зажига срце. Шта ако хахами, бојала се, открију њен гријех. Могли би је проклети,

или, још горе, искључити из Општине или, чак, забранити да буде покопана на јеврејском гробљу.

Кад један од хахама принесе устима једну од бурикитјас из посљедњег плеха (старица је добро знала које је смјестила у коју посуду), и изговоривши пригодан благослов сласно одгризе добар комад, старици одлакну. Бурикитјас су, очигледно, ипак биле кашер. *Хахами сиурно не би јели забрањену храну*, резоновала је старица, пресретна што се под старе дане ипак није огријешила.

Жена и приоритети

Поноћ је, Сари се чини да чује кораке у кухињи. У првом тренутку помисли да је то њен Аврам устао да пије воде, или да прогризе нешто. У посљедње вријеме често се будио и јео ноћу. Окрену се на другу страну, не би ли наставила сан. Истом, крајчком ока спази Аврама који је спавао сном праведника. – *Боже, ћа ко онда корача ћо кухињи? Сијурно нам се неки лојов ушиуњао у кућу.* Настави да ослушкује. Сад су се кораци из кухиње већ сасвим разговјетно чули.

– *Авраме, Авраме* – поче шапатом будити мужа. – *Имамо лојова у кујни.*

Аврам отвори очи, још увијек не разазнајући јасно шта се хоће од њега. –*Авраме, имамо лојова у кујни, чујеш ли кораке, човјече Божји?* Сад већ будан и сам поче да ослушајуће. Кораци су се стварно чули, али му се баш нешто и није журило да потврди Сарину процјену, страхујући да ће то код ње само да створи напад панике. Устаде полако, отвори ладицу ноћног ормарџа, извади из ње нож и крену крадом према кухињи. Видјевши нож у његовој руци, Сара завика колико је грло носи: – *Но кун естии кучију, ес кучију ду кезу; не тим ножем, ћо је нож од сира!*

Лопов, схвативши да су укућани будни, а и не разумијевајући баш најбоље шта Сарине ријечи изговорене на ладину значе, наврат-нанос скочи кроз прозор и наге преко авлије колико су га ноге носиле.

Популисти прописе о кашеруту често своде на здравствене прописе усмјерен на продужавање живота и обезбеђивање квалитета истог. Рамбамисти од тога обично добијају нервни слом, инсистирајући како Тора није дата поради лијечења

тијела, него поради лијечења душе. Ова прича је једно од оних ријетких мјеста на којем би се и рамбамисти морали сложити да је обдржавање прописа кашерута продужило живот овом старом пару.